

**კომერციული ბანკის საკრედიტო პორტფელისა და რისკების
შეფასების თანამედროვე მეთოდების შესახებ**
**About Commercial Bank Credit Portfolio and Modern Risk Assessment
Methods**

ვაჟა ჯაშიაშვილი - საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი
მაგისტრანტი, jashiashvilivaja19@gmail.com

Vazha Jashiashvili – Georgian National University
MBA Student, jashiashvilivaja19@gmail.com

აბსტრაქტი: სტატიაში განხილულია საკრედიტო რისკი, დანაკარგების შესაძლებლობა, გამოწვეული კონტრაგენტის მიერ საკუთარი ვალდებულებების შეუსრულებლობით. უფრო ფართო ცნებით, საკრედიტო რისკი მოიცავს დანაკარგებს გამოწვეულს ფასიანი ქაღალდების ემიტენტის, დებიტორისა და კონტრაგენტის მდგომარეობის გაუარესებით.

საკრედიტო რისკის შეფასების პროცედურა მოიცავს: დეფოლტის ალბათობა – ალბათობა, როცა დებიტორი გარკვეული პერიოდის განმავლობაში დაკარგავს გადახდისუნარიანობას. საკრედიტო რეიტინგი – დებიტორების, კონტრაგენტებისა და ფასიანია ქაღალდების ემიტენტების კლასიფიკაცია მათი საკრედიტო საიმედოობის კუთხით.

საკვანძო სიტყვები: საკრედიტო რისკი, დებიტორები, ფასიანი ქაღალდები, ემიტენტი, ეკონომიკური სტაბილურობა.

Abstract: The article discusses credit risk, the possibility of losses caused by a counterparty's failure to meet its obligations. More broadly, credit risk includes losses caused by the deterioration of the securities issuer, receiver and counterparty. Credit Risk Assessment Procedure Includes: Debt Probability - The probability that a debtor will lose solvency for a period of time. Credit Rating - Classification of debtors, counterparties and securities issuers in terms of their credit reliability.

Keywords: credit risk, debtors, securities, issuer, economic stability.

შესავალი. მსოფლიო მეურნეობის გლობალიზაციის პროცესისა და ფინანსური ბაზრის დერეგულირების ტენდენციებმა გამოიწვია საკრედიტო რისკების მასშტაბური ზრდა. საკრედიტო რისკების მართვისადმი ინტერესის ზრდა გამოწვეულია შემდეგი ფაქტორებით: საბანკო დაფინანსების მოცულობის ზრდა; ბაზარზე დაბალი საკრედიტო რეიტინგისა და მაღალი მოგების მომტანი ობლიგაციების

გამოჩენა, როგორიცაა ე.წ. "JUNK BONDS"; ბანკის რენტაბელობის შემცირების ტენდენცია; მნიშვნელოვანი დანაკარგების შემთხვევები, რომელთა შესახებ ინფორმაციაც ფართოდ გავრცელდა საზოგადოებაში.

დღესდღეობით, ბანკებისთვის აქტუალური ხდება კითხვა – როგორ გაზარდონ საკრედიტო პორტფელი ისე, რომ მნიშვნელოვნად არ იმატოს სესხის დაბრუნებასთან დაკავშირებულმა რისკებმა. ჩვენი მცდელობაა, განვსაზღვროთ პრობლემა და განვიხილოთ ის მეთოდები, რომლებიც ბანკებს საშუალებას მისცემს უფრო მოქნილები იყვნენ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში.

ძირითადი ტექსტი. საკრედიტო პოლიტიკა უნდა მოიცავდეს მთელ რიგ პროცესებს, როგორიც არის იმ რესურსების განთავსების გეგმა, რომელიც სესხების გასაცემად არის განკუთვნილი. ასევე უნდა მოიცავდეს მეთოდების სისტემას თუ როგორ უნდა მოხდეს საკრედიტო პორტფელის მართვა. ორგანიზება უნდა მოხდეს სესხის გაცემის პროცესიდან მის მიღების პროცესამდე საჭირო პერიოდის განმავლობაში რამაც უნდა უზრუნველყოს სესხის დაბრუნება.

იმისათვის, რომ საკრედიტო პოლიტიკა იყოს ეფექტური საჭიროა თავი ავარიდოთ ძალიან შემზღუდავი ბერკეტების გამოყენებას, მაგრამ ამასთანავე უნდა იყოს ელასტიური, რომ საბაზრო ცვლილებების პარალელურად მოხდეს გარდაქმნები და განვითარება.

გაცემულ სესხს მაქსიმალურად ვერ ვუზრუნველყოფთ, მაგრამ არსებობს გარკვეული ფაქტორები, რომელთა გათვალისწინებაც უკეთეს შედეგს მოგვცემს, ესენია:

- გაცემული სესხების მთლიან მოცულობაზე ლიმიტი - მოცემული ფაქტორის მიხედვით, ურთიერთკავშირი ხორციელდება საკრედიტო პორტფელის მოცულობასა და დეპოზიტების, აქტივების ან ვალდებულებების მოცულობებს შორის.
- გეოგრაფიული ლიმიტი - ერთერთ გასათვალისწინებელ პრობლემას წარმოადგენს. ამ ფაქტორში ძირითადი პრობლემა არის, ბანკის ორიენტირი, ანუ არ არის საკმარისი ყურადღება

გამახვილებული საკუთარ სეგმენტზე და პოზიციაზე, მაგალითად თუ ბანკი სპეციალიზებულია ეკონომიკის ვიწრო განხრის გეოგრაფიულ არეალში, მკაცრმა გეოგრაფიულმა ლიმიტებმა შესაძლოა ფატალურ შედეგებამდის მიიყვანოს ბანკი.

- კრედიტების კონცენტრაცია - საკრედიტო პორტფელის დივერსიფიკაციის წახალისება უნდა მოხდეს საკრედიტო პოლიტიკის მიერ, ამასთან ერთად მინიმალურ რისკსა და მაქსიმალურ შემოსავალს შორის ბალანსი დაცული უნდა იყოს ეფექტურობისათვის. მოცემული შეზღუდვის მთავარი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ უნდა დადგინდეს სესხის ის მაქსიმალური ზღვარი სადამდისაც შეუძლია გასცეს ბანკმა სესხის სახით.
- სესხების სახეობები - მოცემულ შემთხვევაში საკრედიტო პოლიტიკა უნდა ანხორციელებდეს კლასიფიკაციას შეთავაზებული პროდუქციისა თუ მომსახურებისათვის, რომელიც ნომენკლატურულად უნდა იყოს წარმოდგენილი და შექმნას მითითებები სპეციალური სესხებისათვის.
- სესხის ვადები - საკრედიტო პოლიტიკამ ასევე უნდა გაითვალისწინოს მაქსიმალური ვადა ცალკეული სესხებისათვის და სესხების გაცემა უნდა მოხდეს გრაფიკის რეალური დაფარვით.
- სესხის ფასწარმოქმნა - საპროცენტო განაკვეთი უნდა იყოს იმ მოცულობის, რომ ბანკის ხარჯები დაიფაროს და ამასთანავე მივიღოთ მოგების სასურველი მოცულობა.
- რეგისტრაცია სააღრიცხვო ჩანაწერებში - ბანკის ბალანსში ასახული უნდა იყოს როგორც გაცემული ისე მიღებული სესხები.
- დასუსტება - იმ შემთხვევაში თუ არსებობს რისკი, ხელშეკრულებით გათვლისწინებული თანხის არ მიღების შესახებ, ბანკმა ასეთი სესხები დასუსტებულად უნდა აღიაროს.
- ინკასაცია - უნდა აღირიცხოს ყველა სახის გადაუხდელი ვალდებულება და წარედგინოს მმართველობას, აქედან

გამომდინარე მათ უნდა განსაზღვრონ რისკის ფაქტორები, მოსალოდნელი დანაკარგები და შესაბამისად სხვა გზების ძიება.

- ფინანსური ინფორმაცია - ამის საფუძველზე ხდება სესხის რისკიანობის განსაზღვრა, ანუ მსესხებლის ფინანსურ მდგომარეობაზე არსებული ინფორმაცია გადაწყვეტილების მიღების პროცესის მნიშვნელოვანი ელემენტია.

როგორც უკვე აღვნიშნე, საკრედიტო რისკების მართვაში მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის საკრედიტო ანალიზს და მომხმარებლის შერჩევის მეთოდთა ერთობლიობით. მოცემული ანალიზის შედეგად ვარკვევთ მსესხებლის შესახებ ინფორმაციას, გადახდისუნარიანობასთან, კრედიტუნარიანობასთან და ფინანსურ სტაბილურობასთან დაკავშირებით.

საკრედიტო ანალიზი რთული პროცესია რომელიც მოიცავს შემდეგ ძირითად ეტაპებს:

- ✓ სესხის საჭიროების ანალიზს;
- ✓ საწარმოს ფინანსური ანგარიშების ანალიზს;
- ✓ საწარმოს ფინანსური ანგარიშების წინასწარ ანალიზს;
- ✓ ფულადი სახსრების მოძრაობის ანალიზი;
- ✓ მთავარი დოკუმენტაციის გაფორმება;
- ✓ მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასება, რომელიც გარკვეული თანმიმდევრობით ხორციელდება.

1. პირველი ეტაპზე ხორციელდება მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის შეფასება, კერძოდ:

- აქტივის და პასივის სტრუქტურული ანალიზი;
- ფულადი ნაკადების მოძრაობის შეფასება;
- საწარმოს ფინანსური სტაბილურობის ანალიზი;
- და ეფექტური საქმიანობის შეფასება.

2. მეორე ეტაპი შეფასებას უკეთებს მმართველობითი ორგანოს უმაღლესი რგოლის წარმომადგენლებს ისეთ ასპექტებში, როგორიცაა პროფესიონალიზმი, კომპეტენტურობა, გამოყენებული სტრატეგიები და მათ საფუძველზე მიღებული შედეგები;

3. შემდეგ ეტაპზე ხდება მსესხებლის სეგმენტისა და კონკურენტების შესწავლა;

4. და ბოლოს გარე გარემოს შესწავლა ხდება, უფრო გლობალურ ასპექტებში, როგორც არის ქვეყანაში არსებული პილიტიკური და ეკონომიკური რისკები. და ყოველივე ამის შემდეგ საჭიროება საკრედიტო პროდუქტის რისკების შეფასებაში ჩნდება, ასევე აქაც არსებობს გარკვეული ფაქტორები, რომელთაც შეუძლიათ ზეგავლენა მოახდინონ პროდუქტის საკრედიტო რისკზე:

- საკრედიტო პროდუქტის ვადა - რაც უფრო დიდი დროა დარჩენილი საკრედიტო პროდუქტის დაფარვამდე, მით უფრო დიდია რისკი და პირიქით;
- საპროცენტო განაკვეთი;
- მესამე პირების მიერ მხარდაჭერა;

საკრედიტო ოპეაციების ანალიზისას განისაზღვრება კონკრეტული პროცესები, კერძოდ:

- საკრედიტო პროცესის ანალიზი - იმის და მიხედვით თუ როგორ საკრედიტო გადაწყვეტლებას მივიღებთ ეს ქმედება ზეგავლენას მოახდენს, პროცესის მიზნობრიობაზე და სანდოობის ხარისხზე, რაც საბოლოოდ მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორია რისკის მოსალოდნელი დონისა და შემოსავალს შორის თანაფარდობას შორის. მოცემული პროცესი უნდა მოიცავდეს ყველა იმ ეტაპსა თუ პროცესს რომელიც დაკავშირებულია კრედიტის გაცემასთან, როგორც არის სხვადასხვა საკრედიტო ინსტრუმენტების შექმნა, შეფასება, დამტკიცება, გაცემა, ინკასაცია და დამუშავება.
- შემდეგი ეტაპი ეს არის, კადრების ანალიზი - ეს ანალიზი მოიცავს ყველა იმ თანამშრომელს, რომელიც საკრედიტო რისკებთან დაკავშირებით რაიმე სახის მონაწილეობას იღებს. დგინდება მათი რაოდენობა, ასაკი, თანამდებობა და კონკრეტული მოვალეობები.
- და ბოლოს, საინფორმაციო ნაკადები - იმისათვის, რომ ინფორმაცია სრაფად და მარტივად გადაადგილდებოდეს საჭიროა სხვადასხვა ანგარიშების მომზადება, რომელიც უნდა წარვუდგინოთ

მენეჯმენტს და მოიცავს ინფორმაციას საკრედიტო პორტფელისა და დაქვემდებარებული პირების საქმიანობის შესახებ. მოცემულ ანალიზს შინაარსობრივად და არსობრივად მჭიდრო კავშირი აქვს პერსონალთან, კონტროლის სტრუქტურასთან, ორგანიზაციულ სტრუქტურასთან და ინფორმაციულ ტექნოლოგიების ანალიზთან.

საკრედიტო პორტფელის ხარისხი შეგვიძლია განვსაზღვროთ ანალიტიკურის შეფასების საფუძველზე. საკრედიტო პორტფელი მოიცავს ბანკის სეგმენტის ბიზნეს სტრატეგიას, რისკების სტრატეგიას და ბანკის უნარს სესხის გაცემასთან დაკავშირებით. განსახილველია მრავალი ასპექტი, მაგალითად უნდა განისაზღვროს ის სესხები, რომელთაც შეუძლიათ დაფარონ მთლიანი თანხის 70%-ის დაფარვა და მთელი სესხების მოცულობის 30%. უცხოური ვალუტის შემთხვევაში ცოტა განსხვავებულად არის, 1 წელზე მეტი დაფარვის ვადის შემთხვევაში, რომელთაც შეუძლიათ მთლიანი თანხის 75%-ის და სესხების რაოდენობის 50%-ს. მოცემულის გარდა საკრედიტო პორტფელის დაწვრილებითი ანალიზიც გვჭირდება რომელიც უნდა მოიცავდეს:

- ✓ აქციონერებსა და ბანკთან დაკავშირებულ მსესხებლებზე გაცემული ყველა სესხი;
- ✓ ყველა სესხი რომელიც მეტია ბანკის კაპიტალის 5%-ისა;
- ✓ იმ სესხების რომელთა პროცენტის ანძირის დაფარვის ვადა გადაცილდა 30 დღეს;
- ✓ ყველა ისეთი სესხი რომელიც მაღალრისკიანია თავის არასტანდარტულობით, უიმედობითა თუ საექვო ფორმით;
- ✓ ასევე ყველა ისეთი სესხი, რომლის პირობებიც დაფარვის ვადასთან და საპროცენტო განაკვეთთან დაკავშირებით შეიცვალა სესხის გაცემის შემდეგ.

საკრედიტო პორტფელის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს ბანკის შესახებ მთავარ ინფორმაციას, მაგალითად ბანკის საქმიანობის, მათი პრიორიტეტების, საკრედიტო რისკის დიფერენციაციისა და მათი გადაჭრის ხერხების შესახებ.

ჩმოთვლილი ინფორმაციის გარდა ასევე გასათვალისწინებელია და გაანალიზება ჭირდება შემდეგ მოცემულობებს:

- სესხების ძირითადი ტიპები და ამასთანავე მსესხებლის რაოდენობის განსაზღვრა, გაცემული სესხების ვადიანობა და მათი საპროცენტო განაკვეთი;
- უნდა განაწილდეს საკრედიტო პორტფელი სხვადასხვა მიმართულებებით;
- სასესხო გარანტიები სახელმწიფოსა თუ სხვა უზრუნველყოფელი პირების მხრიდან;
- ასევე უნად კლასიფიცირდეს რისკები სახეობების მიხედვით, მაგალითად მაღალიდან დაბლისაკენ ან პირიქით;
- და რა თქმა უნდა პრობლემური სესხები.

პრობლემური სესხების პორტფელის კუთხით, თუ დეტალურად ჩავუღრმავდებით პრობლემური სესხის არსს, მივიღებთ ასეთ მოცემულობას - პრობლემური სესხი, ეს არის სესხი, რომელსაც არ მოაქვს შემოსავალი. სესხს პრობლემურობის კუთხით განვიხილათ, თუ მისი პროცენტის ან ძირითადი თანხის გადახდის ვადა გადაცილდა 90- ს და მეტ დღეს, თუმცა აღნიშნული ვადა განსაზღვრული არ არის და სხვადასხვა კანონმდებლობით, სხვადასხვა გვარად შეიძლება განისაზღვროს, მაგალითად 30, 90, 180 ან 360 დღიანი ვადაგადაცილება. მოცემული სესხები რა თქმა უნდა უარყოფითდ აისახება მთლიანი საკრედიტო პორტფელის ხარისხზე, რაც გავლენას ახდენ ბანკის საკრედიტო გადაწყვეტილებასა და ასევე მის ხარისხზე.

პრობლემური სესხების პორტფელის ანალიზი ასევე უნდა მოიცავდეს შემდეგ ასპექტებს:

- ვადაგადაცილებული სესხებისათვის შესაძლებელია შემოებული იქნეს გარკვეული საკლასიფიკაციო ასპექტები, როგორიც არის მაგალითად: მომხმარებლის ტიპი და მისი საქმიანობის სფერო. მსგავსი კრიტერიუმები გვებმარება ზოგადი ტენდენციების

განსაზღვრაში, რაც საბოლოოდ საშუალებას გვაძლევს დავადგინოთ მათი ზეგავლენა მსესხებლების მიმართ.

- ყველა სახის ინფორმაცია უნდა გაანალიზდეს პრობლემურ სესხებთან დაკავშირებით, რაც საფუძველს მოგვცემს სიტუაციის გაუმჯობესების გზების მოძიებისათვის და იმ ხერხების ფორმირებაში დაგვეხმარება რომელიც მეტ ალბათობას მოგვცემს პრობლემური სესხის ამოსაღებად.
- უნდა განისაზღვროს რეზერვების სრული მოცულობა, მისი შეფასებით შეგვიძლია დავადგინოთ თუ რამდენად კარგად უმკლავდება ბანკი საკრედიტო რისკებს.

საკრედიტო პორტფელის ხარისხი შესაძლოა გაუარესდეს სხვადასხვა მიზეზების გამო. ბანკები ხშირად უშვებენ შეცდომებს გადაწყვეტილების მიღებასთან დაკავშირებით მაგრამ, თუ საქმე გაკოტრებამდის მივიდა ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს სისტემურ პრობლემასთან, რასაც იწვევს ბანკის არასწორი საკრედიტო კულტურა. მოცემული პრობლემებია:

- პირადი ინტერესები;
- საკრედიტო პრინციპების გაუთვალისწინებლობა;
- მოგების მაქსიმიზაციისაკენ სწრაფის მიდრეკილება;
- კონტროლის ნაკლებულობა;
- რისკების შეუსაბამო შერჩევა.

საკრედიტო ინფორმაციის სისტემურად ჩამოუყალიბებელი მდგომარეობა და სხვა.

დასკვნა: დღესდღეობით ბაზარზე სულ უფრო მატულობს დებიტორისა თუ კონტრაგენტის მხრიდან ვალდებულებების შეუსრულებლობის ალბათობა. საკრედიტო რისკის მოცულობა სცილდება მისაღებ დონეს, რაც თავის მხრივ იწვევს სერიოზულ პრობლემებს საკრედიტო სფეროში. ამიტომ აუცილებელი ხდება საკრედიტო რისკის მართვა და დანაკარგების მინიმიზაციისთვის შესაბამისი ღონისძიებების გატარება.

მნიშვნელოვანია ასევე მოქმედი სესხების გამოყოფა პრობლემურებისგან და ამ უკანასკნელთა კონტროლისთვის შესაბამისი მეთოდის შემუშავება.

დანაკარგების მინიმიზაციისთვის საჭიროა დამატებითი უზრუნველყოფის მოთხოვნა.

ასევე, მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს საკრედიტო პროდუქტის ფასწარმოქმნის მეთოდის დანერგვა, რომელიც გაითვალისწინებს საშუალო დანაკარგის მოცულობის ჩართვას პროდუქტის ღირებულებაში.

საკრედიტო რისკების მართვის პროცესში მნიშვნელოვანი როლი უკავია საკრედიტო რეიტინგების მინიჭებას, რეიტინგის მიგრაციის კონტროლსა და შესაბამისი ღონისძიებების გატარებას კონკრეტული რეიტინგის მქონე რისკ-ჯგუფებისთვის.

აუცილებელია დაინერგოს დეფოლტის ალბათობისა და საკრედიტო რისკის შეფასების ეფექტური მეთოდები, რომელთა რეალიზებაც უზრუნველყოფს დანაკარგების მინიმიზაციას. ასევე უნდა განისაზღვროს დეფოლტის დადგომისას დანაკარგების ანაზღაურების პოტენციური ალბათობა.

საკრედიტო რისკის მინიმიზაციისთვის საჭიროა გამოყენებულ იქნას ისეთი ინსტრუმენტი, როგორიცაა დაზღვევა. დღესდღეობით, სადაზღვევო ბაზარი გვთავაზობს მრავალფეროვან სადაზღვევო პოლისებს, რომლებიც აგვარიდებს პოტენციურ დანაკარგებს. ამიტომ, მიზანშეწონილია დაზღვევის გამოყენება საკრედიტო სფეროში. შესაძლებელია დაიზღვეს კრედიტორის შრომისუნარიანობა, მის მიერ ვალდებულებების შეუსრულებლობის რისკი, გირაოში ჩადებული ქონება და სხვა.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, საკრედიტო რისკი დღევანდელი საკრედიტო სექტორის აუცილებელი თანმდევი მოვლენაა, რომელიც უარყოფითად მოქმედებს საკრედიტო დაწესებულების ეფექტურ საქმიანობაზე და აფერხებს საკრედიტო სფეროს განვითარებას. ამიტომ, აუცილებელია საკრედიტო

დაწესებულებებმა მუდმივად აკონტროლონ რისკები, მართონ ისინი და დანერგონ ინოვაციური მიდგომები დანაკარგების მინიმიზაციისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბენიძე ნ., შონია ნ., ბიწაძე ჯ., - „რისკები და დაზღვევა“ თბილისი 2010.
2. ინგოროყვა ა., ცაავა გ. – „ფინანსური მენეჯმენტი“ თბილისი 2011.
3. მოსიაშვილი ვ., ჭელიძე მ., საბანკო საქმის საფუძვლები თბილისი 2013.
4. ქოქიაური ლ., „საბანკო საქმიანობის საფუძვლები“ თბილისი 2005.
5. შათირიშვილი ჯ., კაკაშვილი ნ. – „სადაზღვეო საქმე“ თბილისი 2012.
6. ცაავა გ., და სხვ. – „რისკოლოგია (ფინანსური და საბანკო რისკების მენეჯმენტი) თბილისი 2017.